

Batthyány-Strattmann Fülöp herceg (1781-1870),

a Magyar Tudományos Akadémia alapító tagja

**Prince Fülöp Batthyány-Strattmann (1781-1870), Founding member of the
Hungarian Academy of Sciences**

*„S bár felyül múlljon is másokat Fő Rangal,
Nem szégyenl szóllani hozzánk Magyar hangal.”*

A „Batthyány hercegi ’s grófi nemzetség egyik hazánknak legfényesebb nevei közül. Örs őszveztől származtatja magát, ’s hosszú századokon keresztül hős bajnokokat ’s magas hivatalnokokat adott a’ honnak, kiket az austriai felső háznak magyar thronra jutása óta legújabb korig, feláldozó hűség tüntetett ki az uralkodó ház iránt” – áll az 1850-ben megjelent egyik lexikonban. A Batthyány család tagjai valóban századokon keresztül szolgálták a királyt és az országot. Magáról a hercegi ágról azonban a forrásokban viszonylag kevés szó esik, pedig minden, a nemzeti ébredéshez kapcsolható kezdeményezés támogatásában élen jártak. A Magyar Tudományos Akadémia (Magyar Tudós Társaság) alapítására herceg Batthyány-Strattmann Fülöp 50 ezer forintot ajánlott fel, öccse, Iván (János) gróf – „kire legközelebb a’ hercezség néz” – „az akadémiát 10 ezer forinttal gyarapítja”, amint ezt az 1827. évi 12. tc. is megörökítette. Ketten együtt tehát éppen annyit szántak az intézmény megalapítására, mint gróf Széchenyi István.

Széchenyi István és Batthyány-Strattmann Fülöp baráti kapcsolata közismert, miként az is, hogy Széchenyi István – Naplója tanúsága szerint – őt kérte fel az Akadémia (Magyar Tudós Társaság) első igazgatójának. Azt is tudjuk, hogy ő volt az Akadémia kettes számú alapító tagja, aki azonban megmaradt – mint a közélet más területein is – „csendestársnak”, és szavak helyett tettekkel mutatott követendő példát a következő generációknak. Így vált belőle – már hosszú élete vége felé – egy „elfeledett mecénás”, akiről az utókor hosszú időn keresztül hallgatott – egészen a legutóbbi időkig, amikor az egykori birtokközpontjai egy részében, így Kőrmenden, Érden vagy Enyingen újra fel nem fedezték.

Batthyány-Strattmann Fülöp herceg 1781. november 13-án született Bécsben. Gyermekek- és fiatalkoráról nem sokat tudunk. Valószínűleg két nagy műveltséggel rendelkező személ, édesapja, Batthyány Lajos herceg és gróf Széchenyi Ferenc hatott rá a legerősebben. Nem nősült meg, családot nem alapított, viszont édesapja halála után mintegy három évtizeden keresztül – 1806 és 1836 között – részt vett a közéletben: Vas vármegyében, az országgyűlésben és – az 1809. évi nemesi

felkelés során – a harcmezőn is. „Azon főrendek egyike, kik legelőször kezdtek az 1825-1827. évi országgyűlésen, diaetán ellenzéket képezni”, de politikai tevékenysége mindvégig megmaradt a királyi családhoz való hűség keretei között.

Életének nagy részét Bécsben töltötte. Hatalmas magyarországi birtokai igazgatását ugyanakkor egészen 1870. július 22-én Bécsben bekövetkezett haláláig személyesen tartotta a kezében: óvatos és alapos modernizátor volt, a „fontolva haladás” egyik zászlóvivője. Ő nem földesura, hanem inkább „édes atyja” kívánt lenni az uradalmain élőknek. Szociális érzékenysége és vallásossága közismert volt a kortársak között: saját birtokai szegényeinek, a különböző helyi és országos jótékonyági szervezeteknek rendszeresen adakozott.

Uradalmi tisztviselői számára már az 1830-as években saját nyugdíj- és szociális segélyrendszert működtetett. Számos település templomát újíttatta fel vagy építtette meg, ezek közül a legjelentősebb az 1840-ben elkészült enyingi katolikus templom volt. Említést érdemel, hogy nemcsak a katolikusokat támogatta, a nagykanizsai vagy a szombathelyi zsinagóga építéséhez – telekkel vagy építőanyaggal – ugyancsak hozzájárult. Uradalma több korabeli birtokközpontjának – ma országos vagy regionális szinten jelentős településeknek – fejlesztésében vállalt szerepelt, így Érd, Körmend, Enying vagy Nagykanizsa városképén máig látható nyomot hagyott.

Bár az arisztokrácia kétségtelenül merev, szigorú szabályai szerint élt, pártállásra és vagyoni helyzetre tekintet nélkül értékelte és támogatta a tehetséget. Birtokain egy tervezett kiválasztási és előrelépési rendszer szerint válogatta ki a vezetőket, az irányító személyeket. Az a gazdatiszti réteg, amelynek tagjait az évtizedek során támogatott érdemeikre tekintettel pályájukon előrehaladni, a következő generációban, nemzedékben már a polgár státuszát nyerhette el vagy a társadalmi ranglétrán még magasabbra emelkedhetett. A bolyi uradalomban de Rivo József, az enyingi uradalomban Farkas Imre példája jól jelzi Batthyányi-Strattmann Fülöp kitűnő emberismeretét. De Rivo gyermeke már Bécsben szolgált a herceg mellett, később bankárként tevékenykedett. Farkas Imrének viszont a saját házában nevelkedett unokája, gróf Klebelsberg Kuno Magyarország kultuszminisztereként (vallás- és közoktatásügyi minisztereként) hagyott máig ható nyomot a hazai közoktatásban illetve annak történetében.

Horvát Boldizsárt, a későbbi igazságügyi minisztert – annak ellenére, hogy az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc mellett egészen annak bukásáig kitartott, és ezért el is ítélték – a herceg szintén támogatta, pontosan akkor, az 1850-1860-as években, amikor ez számára, akinek Habsburg Házhoz való hűségéhez soha a legkisebb kétség sem férhetett, minimum kényelmetlen lehetett volna. Horvát Boldizsár később a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd

tiszteleti tagja lett. Említést érdemel Entz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja is, aki szintén a herceg különböző uradalmaiban dolgozott, mielőtt megalapította a budai vincellér iskolát, amely idővel a jelenlegi Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem budai kampusának jogelődje lett.

Batthyány-Strattmann Fülöp legjelentősebb és legmaradandóbb tette és érdeme kétségkívül az volt, ami mind a mai napig sajnálatos módon csekély figyelem és elismerés tárgya: a magyar nyelv és kultúra felkarolása, illetve a Magyar Tudományos Akadémia (Magyar Tudós Társaság) felállításának támogatása. Fülöp herceg az ország leggazdagabb főurainak egyike volt, nevéhez és társadalmi állásához mértén támogatta az olyan országos kezdeményezéseket, mint a Ludovika Akadémia, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a pesti Kaszinó, a Nemzeti Színház vagy a Vakok Intézetének megalapítása, illetve helyi szinten is felkarolta a különböző árvaházakat, iskolákat és jótékonyági egyleteket.

A korban nagy figyelmet váltott ki, amikor a körmendi kastélyának kertjében talált középkori kincsleletet, illetve később a Szombathelyen talált római kincseket a Nemzeti Múzeumnak adományozta. 1830-ban, az Akadémia felállításához kapcsolódva magyarországi birtokain kötelezővé tette a magyar nyelv ügyintézési nyelvként történő használatát – mindezt közel másfél évtizeddel a magyar nyelv használatáról szóló 1844:2. tc. megalkotása előtt. A magyar nyelv iránti elkötelezettségét 1831-ben egy német-magyar gazdasági szótár kiadásával is bizonyította, amelynek mottója („Anyanyelvünket úgy becsüljük, hogy azzal, hol csak lehet, mindenütt élünk.”) jól mutatja a herceg magyar nyelv iránt tanúsított kiemelt figyelmét.

Fülöp hercegnek a Magyar Tudományos Akadémia felállítása körüli személyes érdemei elévülhetetlenek. Tény azonban, hogy a Magyar Tudományos Akadémia már a 19. században megfeledkezett első – mai kifejezéssel élve –, „megbízott” igazgatójáról, aki ez ellen viszont hosszú élete során soha nem tiltakozott. Úgy vélte, gondolta ugyanis, hogy nem a szavak, hanem a tettek számítanak.

Kíváncos volna, hogy a Batthyány-Strattmann Fülöp herceg a komoly adományokban részesült településeken kívül az alapításának 200. évfordulóját, bicentenáriumát ünneplő Magyar Tudományos Akadémia is méltó módon emlékezzen meg herceg Batthyány-Strattmann Fülöpről, Széchenyi István halk szavú, szerény barátjáról és alapítótársáról, aki ennek a nemzeti intézménynek nemcsak a jótévője, hanem alapító tagja is volt.

Ajánlott irodalom

Domaniczky Endre: Az elfelejtett magyar mecénás: herceg Batthyány Fülöp (1781-1870). In: Nagy Zoltán (szerk.): A Batthyányak évszázadai – tudományos konferencia Körmenden (Körmend, Körmend Város Önkormányzata, 2005. 163-172. old.)

Demeter Zsófia: Változások herceg Batthyány Fülöp enyingi uradalmában (1806-1870). In: Honismeret 2003/1. 41-51. old.

Dr. Domaniczky Endre

irodavezető, vezető konzul

Magyarország Melbourne-i Konzuli Irodája

e-mail: edomaniczky@gmail.com